

Кухаренко О. О.

доцент кафедри телерепортерської
майстерності,
Харківська державна академія культури

ЖУРНАЛІСТИКА ЯК ПРОФЕСІЙНА СУСПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Анотація. Доводиться, що журналістика може існувати лише в засобі масової інформації й появу її слід констатувати з моменту зародження преси, радіо- й телемовлення.

Ключові слова: журналістика, ЗМІ, преса, радіо, телебачення.

Аннотация. Кухаренко О. О. Журналистика как профессиональная общественная деятельность и ее связь со средствами массовой информации. Доказывается, что журналистика может существовать лишь в средстве массовой информации и появление ее следует констатировать с момента зарождения прессы, радио и телевидения.

Ключевые слова: журналистика, СМИ, пресса, радио, телевидение.

Annotation. Kухarenko O. O. Zhurnalistika as professional public activity and its connection with mass medias. Proved, that journalism can exist only in the medium of communication and appearance of her it is necessary to establish from the moment of origin of the press, radio and television.

Key words: journalism, mass-media, press, radio, television.

Постановка проблеми. Проблема розуміння журналістики та її появи в житті суспільства залишається актуальною й сьогодні, коли вже існує велика кількість досліджень у цьому напрямку. Особливе значення вона набуває під час вивчення студентами дисциплін, що стосуються журналістської діяльності, як майбутнього їхнього фаху. Від того, наскільки студент зрозуміє природу, специфіку та шляхи розвитку журналістики, багато в чому буде залежати його подальша праця в засобах масової інформації.

Справа в тому, що сьогодні різноманітні підручники дають дуже відмінні тлумачення поглядів на це питання. Інколи зустрічаються навіть такі, котрі наочно демонструють нерозуміння автора в природі та специфіці журналістики. Вперше з цією проблемою ми зіткнулися під час дослідження праць із історії української журналістики, написаних професором І. Михайлиним [2, с. 190—191]. Тоді в позиції автора підручників найбільше вразило те, що до журналістики він відносив наукові праці, літописи й навіть фольклорні твори. Давньогрецький історик Геродот, твердив Михайлин, був журналістом [4, с. 13—19], а «Повість временних літ», твори Володимира Мономаха, народних кобзарів і мандрівних дяків є національними джерелами української журналістики [4, с. 58—63].

Звичайно, що подаючи студентам інформацію під подібним кутом, ми вводимо їх в оману, а не допомагаємо розібратися в такому, як виявляється, досить складному питанні. Завадою на шляху до розуміння поняття журналістики стало загальноприйняте її визначення. Вперше воно з'явилося в найавторитетнішому в Радянському Союзі виданні «Большая советская энциклопедия»: «Журналістика, вид суспільної діяльності зі збирання, обробки та періодичного розповсюдження актуальної інформації через канали масової комунікації (преса, радіо, телебачення, кіно та ін.); одна з форм ведення масової пропаганди та агітації» [1, с. 252]. Цікаво, що дослідники новітньої журналістики в країнах пострадянського простору з завидною впевненістю цитували в своїх працях саме це визначення, позбавивши його лише тієї частини, яка стосувалася пропаганди та агітації.

Результати дослідження.

Не зважаючи, що визначення було зроблене досить давно, воно й сьогодні не втратило своєї актуальності. Але з точки зору сучасного розуміння журналістської діяльності вже не може вважатися повним і достатнім. Саме це й дало автору підручників право стверджувати, що відомі історичні діячі займалися не чим іншим, як журналістикою. Його концепція виглядала таким чином: «Візьмемо для прикладу «батька історії» Геродота — хіба не був він журналістом? Він їздив по світу й писав дорожні нариси, а основним методом збирання історичних повідомлень було для нього усне опитування джерел (інтерв'ю); як додаткові — спостереження та вивчення документів. Зрозуміло, що тоді не існувало сучасних каналів масової комунікації. Але «Історія» Геродота переписувалася в багатьох примірниках і за ціною була доступна рядовим гро-

Надійшла до редакції 27.12.2012

мадянам. Сам Геродот, повертаючись до Афін, читав нові розділи на Агорі при величезному скупченні співвітчизників. Отже, навіть у відношенні масовості сприймаючої аудиторії все виглядало досить переконливо» [5, с. 1—2]. Іншими словами, докази наявні — існує збирання інформації, її обробка та розповсюдження. Лише канали були інші.

Щоб більш наочно й дохідливо переконати студентів у зворотному, була придумана гіпотетична, але проста й зрозуміла історія з життя українського села. З села Березівка до Вербівки переїхала баба Параска. А баба Палажка пішла до Березівки, щоб дізнатися, якою є її нова сусідка. Різні говорили березівчани: хтось казав, гарна бабуся; хтось зізнавався, що різне траплялося. Ввечері баба Палажка поверталася до Вербівки. А на вигін вийшло багато односельців зустрічати корів з пасовиська — практично все село. І запитують: «Куди ти, бабо, ходила?». «До Березівки, — відповідає. — Ходила дізнатися про бабу Параску». «І що ж сказали?» «Сказали, що баба Параска — велике стерво!» Ну й розповіла все, про що дізналася.

Отже, баба Палажка — журналіст? Адже наявні три етапи роботи з інформацією: збирання, обробка, розповсюдження, причому, масове. От тільки канали комунікації дещо інші, практично ті ж самі, що й у Геродота. Відповідь очевидна: якщо Геродот, літописець Нестор і Володимир Мономах є журналістами, бабу Палажку цілком беззаперечно також слід включити до цього списку.

Але таким чином, можна підходити й до інших видів діяльності: чи не те ж саме робить літератор, який працює з документальною інформацією; фольклорист, записуючи усну народну творчість; депутат, отримуючи накази громадян під час передвиборчої кампанії. Чи можна все це називати журналістикою? Звичайно, що ні.

Чим же журналістика відрізняється від літератури чи інших видів суспільної діяльності? Для відповіді на це питання спробуємо поглянути на становлення трьох основних видів засобів масової комунікації — преси, радіо, телебачення.

Для преси, як і літератури, необхідна була писемність. Але, якщо для останньої цього виявилось достатньо, то для появи преси було замало. Як мінімум, основна частина суспільства для масового споживання інформації мала бути письменною. Але й це ще не все. Письменне суспільство слід забезпечувати інформацією, причому масово й оперативну. А для такої діяльності потрібні були новітні технічні засоби. Ідеться про друкарський верстат, який було винайдено Йоганом Гутенбергом із німецького міста Майнц близько 1450 р.

Друк із самого початку свого існування забезпечив видання книг. Для цього не потрібна була оперативність: у той час на друкування кількох примірників книги витрачалися місяці, а то й, навіть, роки. Але коли технічний прогрес досяг необхідного рівня, коли термін від отримання інформації та її обробки до друкування та розповсюдження скоротився до мінімуму, з'явилися перші періодичні видання. Звичайно ж, не можна не враховувати соціальних

передумов, які визначають готовність суспільства до сприйняття повідомлень, чи, навіть необхідність задоволення мас в інформації. Але такі передумови, як стверджував Герберт Маршалл Маклюен, також безпосередньо пов'язані з розвитком технічних засобів комунікації [3, с. 128—129].

Таким чином, від винайдення друку до появи перших періодичних видань пройшло більше півтори сотні років, коли 1605 р. в Страсбурзі почала видаватися перша друкована газета, яка не мала назви, але починалася словами: «Relation: Aller Fürnemmen». Ця подія доводить дві беззаперечні істини: по-перше, друк, який до цього був технічним засобом перетворюється на засіб масової інформації; по-друге, народжується журналістика, оскільки без неї видання газети, як ЗМІ, неможливе. Можна зробити висновок, що народження журналістики відбувається в той самий час, коли технічний засіб стає засобом інформування мас. Іншими словами, без ЗМІ говорити про журналістику немає ніякого сенсу.

Але потрібно надати кілька уточнень, що стосуються, так званого, «чужого» матеріалу. Для журналістики в пресі «чужим» матеріалом є літературні твори. Звичайно, що будь-які літературні форми й жанри можуть використовуватися в газетах і журналах, але це надбання літератури, а не журналістики. Говорячи про літературні альманахи, також слід розуміти, що йдеться про періодику, яка не має ніякого відношення до ЗМІ та журналістської діяльності. Це ще одна проблема, яка стала на заваді вже згаданому професорові в розумінні природи журналістики [2, с. 190].

Нам відомо, що засобами масової інформації, окрім преси, є радіомовлення й телебачення, а відповідно існують радіожурналістика та тележурналістика. Виникає питання: а чи завжди ситуація розвивається саме так, як у наведеному прикладі? Спробуємо розібратися. Винахід радіо пов'язаний із іменами серба Ніколи Тесли (1893), італійця Гульєльмо Марконі та росіянина Олександра Попова (1895). На той час, у порівнянні з сучасною ситуацією, радіо являло собою досить примітивний засіб зв'язку. В ефір за допомогою передавача посилався сигнал у вигляді електромагнітних коливань, які стали називатися «хвилями». Цей сигнал досягав приймача, що міг знаходитися на досить значній відстані. Щоб передати певну інформацію від передавача до приймача слід було розробити шифр. Для цього короткий сигнал назвали «крапкою», довгий — «тире». Відповідним набором крапок і тире позначалися літери. Так відбувалася комунікація за допомогою технічного зв'язку. Про масову інформацію на той час говорити не доводиться.

Радіо, як технічний засіб зв'язку, мало вдосконалюватися. Так 1906 р. американський інженер Лі де Форест винайшов радіолампу, названу тріодом, яка дозволяла передати в ефір не просто сигнал, а різноманітні звуки: шуми, музику, людське мовлення. Але, виявляється, й цього було замало. Щоб перетворитися на ЗМІ, необхідною умовою, як і в прикладі з пресою, була доступність радіоповідомлень

для більшої частини суспільства. Для цього слід було забезпечити слухачів радіоприймачами. Таку необхідність можна порівняти з умінням читати, загальним рівнем писемності суспільства, коли йдеться про пресу.

І тільки тоді, як маси отримали технічне забезпечення для приймання радіосигналів, засіб зв'язку — радіо, перетворився на засіб масової інформації — радіомовлення. А одночасно з цим народилася радіожурналістика, яка також може існувати лише в середовищі ЗМІ.

Аналогічно розвивалося й телебачення. Починаючи з розробок Б. Розінга, Б. Грабовського, В. Зворикіна можна говорити про становлення виключно технічного засобу зв'язку, здатного передавати зображення на відстані. Коли 25 березня 1938 р. трансляцією фільма Ф. Емлера «Великий громадянин» почалося регулярне мовлення Московського телецентру, про телебачення, як ЗМІ, також говорити зарано. У той час телеефір наповнювався художніми та документальними фільмами, театральними та цирковими виставами, виступами читців і музикантів. Такий контент являв собою надбання кінематографа, театру, цирку, естради, але ніяк не телебачення. Як і в відношенні літератури до преси, в цьому випадку ми говоримо про «чужий» для телебачення матеріал.

Протягом тривалого часу телебачення освоювало екранну мову, удосконалювалося технічно, поки влітку 1954 р. на телебаченні з'явилися журналісти. Із цього часу починає вироблятися суто телевізійний, суто журналістський матеріал. І з цього часу ми можемо стверджувати про народження ще однієї журналістики — телевізійної. А телебачення, як технічний засіб зв'язку, перетворюється на телемовлення — засіб масової інформації.

Зі сказаного можна зробити висновок про взаємний вплив народження ЗМІ та виникнення в його осередку журналістики. Засіб масової інформації характеризується саме наявністю в ньому журналістської діяльності, оскільки збирати, обробляти та розповсюджувати інформацію є пріоритетом журналістів. А журналістика, як професія та явище в житті суспільства, може існувати лише в ЗМІ.

Принциповим моментом є поняття власного матеріалу. Одночасно з перетворенням технічного засобу на ЗМІ, коли виникає журналістика, вона починає виробляти контент, притаманний певному спрямуванню — пресі, радіо чи телебаченню. Але, разом із цим, надалі продовжує використовуватися й чужий матеріал: літературні твори в пресі, музичні композиції на радіо, художні та документальні фільми на телебаченні.

Виникає питання: а як бути з такими суто телевізійними жанрами, як художній чи документальний телевізійний фільм, фільм-вистава, серіал, телевізійна вистава? Справа в тому, що за час існування телебачення виник власний телевізійний кінематограф, який дещо відрізняється від традиційного, власний телевізійний театр, також відмінний від звичного. Відмінність полягає в специфіці малого екрану, на якому роздивитися дрібні деталі значно складніше, ніж на

великому кінематографічному чи на театральній сцені. Тому для сприйняття ці деталі потрібно укрупнювати, дію слід уповільнювати, а кадри робити довшими.

Що ж стосується названих жанрів, то телебачення є не лише засобом масової інформації, де існує журналістика зі своїми жанрами, а й видом мистецтва, куди необхідно віднести все те, що не містить результатів журналістської діяльності. Звичайно, що не слід забувати й про «чужий» для телебачення матеріал, який широко й успішно використовується в ефірі. Тут можна провести паралель із згадуваною ситуацією з літературними альманахами, які є періодичними виданнями, але не мають ніякого відношення до журналістики та преси, як одного з видів ЗМІ.

Підведемо висновок цього дослідження. По-перше, до появи ЗМІ — преси, радіо- та телемовлення, не можна говорити про журналістику. Вона здатна існувати лише як професійна діяльність. Таким чином, ні Геродот, ні Нестор, ні Володимир Мономах, ні баба Палажка з наведеного прикладу не були журналістами, бо такої діяльності на той час просто не існувало. По-друге, засіб масової інформації характеризується наявністю в ньому журналістики та виробництвом власного матеріалу. По-третє, ЗМІ виникали саме в той час, коли на суспільному рівні маси вже потребували інформаційного задоволення, а технічний прогрес дозволяв оперативно надавати таку інформацію.

Тепер повернемося до наведеного на початку дослідження енциклопедичного визначення журналістики. Ми вказували, що з сучасної точки зору воно є неповним і недостатнім. До нього слід додати, що журналістика не просто суспільна діяльність, а професійна суспільна діяльність, продукт якої, на відміну від художньої літератури, художнього кінематографа та театру, ґрунтується на суто документальній основі. А під каналами масової комунікації слід розуміти лише ЗМІ, у першу чергу — пресу, радіо- та телемовлення.

Необхідно зупинитися ще на одному уточненні. Студенти часто ставлять питання, чому до основних засобів масової інформації ми відносимо пресу, радіо та телебачення й не згадуємо про Інтернет? А саме всесвітня мережа є найоперативнішим і найпопулярнішим у споживачів каналом отримання інформації. Це дійсно так, коли брати до уваги інформаційні сайти, сайти періодичних видань, радіо- та телеканалів, окремих програм. Звичайно, всі вони мають бути віднесені до ЗМІ, а діяльність, пов'язана з інформуванням мас, — до журналістики. Але Інтернет-ресурс є поняттям значно ширшим і не обмежується лише каналами для надання журналістської інформації. У даному випадку ми маємо справу, подібну до тієї ситуації, коли далеко не вся періодика є засобом масової інформації, коли не весь радіо- чи телепростір пов'язаний із журналістикою. Переважна більшість ресурсу всесвітньої мережі не відноситься до ЗМІ, а будь-ким залишена на сайтах, блогах і форумах інформація не має права розглядатися як журналістика.

Висновки. Не виключено, що саме Інтернет у подальшому дещо змінить природу й специфіку журналістики, але зараз є правомірним саме такий

підхід. Врахувавши всі наведені аргументи, можемо констатувати, що журналістика, як діяльність у межах будь-якого ЗМІ, має струнку й цілком зрозумілу структуру, яка відділяє її від літератури, мистецтва та інших способів пізнання оточуючої нас дійсності. Тому на сьогоднішній день найбільш зрозумілим може бути таке визначення: журналістика — це *професійна* суспільна діяльність, що складається з трьох етапів — збирання, обробки та періодичного розповсюдження актуальної інформації через засоби масової інформації — пресу, радіо- та телемовлення.

Лише таким чином можна позбавитися невірних розуміння природи та специфіки журналістики, умов її існування в тому чи іншому засобі масової інформації. Те, на що маститі літературознавці, мовознавці, представники інших професій, що прийшли до журналістики, витратили багато часу, але так і не змогли досягнути функції журналістської діяльності, студенти в рамках лише однієї лекції мають можливість не повторити таких прикрих помилок.

Список літератури:

1. Большая советская энциклопедия : в 30 т. — Т. 9 : Евклид — Ибсен. — М. : «Советская энциклопедия», 1972. — 624 с.
2. Кухаренко О. О. Підручники з «Історії української журналістики» у фаховій підготовці студентів вузів (Деякі зауваження щодо праць Ігоря Михайлина) / О. О. Кухаренко // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди : Серія літературознавство. — Х. : ППВ «Нове слово», 2011. — Вип. 3 (67). — Ч. 1. — С. 187—194.
3. Маклюэн Г. М. Галактика Гутенберга. Становление человека печатающего / Маршалл Маклюэн; пер. И. Тюриной. — М. : Академический проект, 2005. — 496 с.
4. Михайлин І. Л. Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики : підруч. для вищ. школи / І. Л. Михайлин. — Вид. 3. — Х. : Прапор, 2005. — 320 с.
5. Михайлин І. Л. Ровесница человечества — журналистика / Игорь Михайлин // Масс-медиа и реклама : справочник-каталог. — Х., 2008. — С. 1—5.